

STRAUSS: ALSO SPRACH ZARATHUSTRA

Met het toongedicht Also sprach Zarathustra schreef Richard Strauss (1864 - 1949) één van de bekendste openers uit de muziekgeschiedenis. Mede dankzij de indrukwekkende scène in Stanley Kubricks 2001: A Space Odyssey werd de openingsmelodie deel van het collectieve geheugen. Zelf gaf Strauss als commentaar bij de score: "Eerste beweging: de zon komt op. De mens voelt de kracht van God".

De magie die uitgaat van die imposante inleiding ontleent Strauss aan de fysica van de natuurlijke harmonische reeks. Hij gebruikte immers de zuiverste intervallen uit de boventoonreeks van do groot om de schoonheid van de natuur kracht bij te zetten. Ook de jonge Franse componist Fabien Waksman (1980) laat zich inspireren door de wetten van de natuurkunde. Zijn orkestwerk Solar Storm brengt de energie van zonnevlammen tot in de concertzaal. Een explosieve opener van formaat.

Als tegengewicht voor zoveel kosmisch geweld brengt het Celloconcerto van Robert Schumann (1810-1856) soelaas. Solist is de rijzende ster Victor Julien-Laferrière, die vorig jaar de eerste Koningin Elisabethwedstrijd voor cello won – ook toen werd hij begeleid door Brussels Philharmonic. Het oordeel van de jury spreekt voor zich: "zeldzaam precies en verbluffend ingetogen." Een perfecte partij voor Schumanns bijzondere concerto.

Kosmisch vuurwerk

Chef-dirigent Stéphane Denève houdt eraan om het grote repertoire uit de vorige eeuwen in dialoog te laten treden met 21ste-eeuwse werken. Hij staat daarvoor nauw in contact met een nieuwe generatie componisten, waartoe ook Fabien Waksman behoort. De nog jonge Fransman studeerde piano en musicologie, en bekwaamde zich verder in het contrapunt en de orkestratie aan het Conservatorium van Parijs bij onder andere Jean-François Zygel en Guillaume Connesson. Zijn oeuvre bestaat intussen uit kamermuziekwerken, symfonisch repertoire en muziektheater voor een jong publiek. Dat hij over een bijzonder talent beschikt, bewijzen de verschillende prijzen, residenties en compositieopdrachten. In de pers wordt hij omschreven als "een nieuwe ster van de Franse muziek" en zijn muziek wordt geroemd om haar kleurenrijkdom en ritmische kracht – aspecten die merkbaar geïnspireerd zijn door zijn muzikale voorbeelden Debussy, Stravinsky en Bartok.

Naast muziek is kosmologie een grote passie van Waksman. Als kind droomde hij ervan om natuurkundige te worden. Voor enkele van zijn orkestcomposities werkte hij samen met astrofysicus Jean-Philippe Uzan. Zo is Protonic Games, een opdracht van Radio France uit 2012, gebaseerd op de zoektocht naar het Higgs-deeltje. Voor Solar Storm greep hij dan weer terug naar één van de meest indrukwekkende gebeurtenissen in ons planetenstelsel: de zonnevlammen. De componist omschrijft het werk als volgt: "Het is alsof de luisteraar een gigantische bal van vuur in zijn handen houdt die hij in alle rust kan vormen. Een eenvoudige cel van vier noten in continue metamorfose is het belangrijkste materiaal van het werk." Het explosieve stuk is een opdracht van het Royal Scottish

National Orchestra, en werd in 2009 onder leiding van Stéphane Denève gecreëerd.

Majestueus klankenspel

Nog grootser is Richard Strauss' toongedicht *Also sprach Zarathustra* uit 1896, naar het gelijknamige boek van de filosoof Friedrich Nietzsche. Dat het boek een voor die tijd controversiële keuze was, blijkt uit de reacties van heel wat musici en luisteraars die de moraliteit van Strauss in vraag stelden. In zijn aforistische roman geeft Nietzsche namelijk een vernietigende kritiek op de tijd waarin hij leeft. Via het personage van de profeet Zarathustra uit hij zijn afkeur voor godsdienst (het Christendom) en democratie, en veroordeelt hij humane waarden als tolerantie, onderdanigheid, nederigheid en medeleven omdat deze de zwakken en sterken gelijkstellen. Daartegenover stelt Nietzsche dat elk individu op basis van macht en dominantie zijn eigen moraliteit moet ontwikkelen. Alleen op die manier zal hij de kracht vinden om zijn doel te bereiken en uit te groeien tot 'Übermensch'. Deze stelling sterkte Strauss' agnosticistische overtuiging en zijn geloof in de individuele kracht om de wereld rondom hem te veranderen. Toch is zijn muziek geen directe interpretatie of filosofische toonzetting van Nietzsches werk. Het boek is veeleer een inspiratiebron waaruit de componist enkel het gegeven van de evolutie van het menselijk ras overneemt.

Het resultaat is een indrukwekkend werk voor grootschalig orkest en orgel. De compositie is verdeeld in negen secties, zoals de hoofdstukken uit Nietzsches boek. De inleidende beweging verwijst naar de proloog waarin Zarathustra comfort en familie heeft verlaten en de zonsopgang aanschouwt. Het imposante beeld van de rijzende zon klinkt in een pure melodie in do groot. Centraal staat het natuurthema (een motief dat ook rond de noot 'do' is opgebouwd) dat eerst door de trompetten en vervolgens door het hele orkest wordt overgenomen. Daar ontwikkelt zich een dialoog tussen mineur en majeur: een verklanking van de twijfel en verbijstering van de mens bij het aanschouwen van het sublieme en tegelijkertijd mysterieuze van de natuur. De ondersteunende pauken, die het intellect van de mens representeren, monden tenslotte uit in een krachtig do majeur akkoord in het orgel dat als ultieme bevestiging nog even aanhoudt, zelfs wanneer het orkest allang is gestopt.

Robert Schumann – Cellokonzert in a-Moll, op. 129

Tussen al deze overweldigende klanken brengt Robert Schumanns Celloconcerto in la klein rust en licht. Schumann componeerde het werk op amper twee weken tijd: op 10 oktober 1850 schreef hij nog in zijn dagboek dat hij "de drang voelde om te componeren" en op 24 oktober noteerde hij dat zijn "concerto voltooid was". Schumann was nog maar net als muziekdirecteur in Düsseldorf aangesteld, en het vooruitzicht op een nieuw artistiek pad in zijn carrière gaf hem energie om te componeren. Op drie maanden tijd werkte hij twee grootschalige werken af: zijn derde 'Rheinische' symfonie en zijn enige Celloconcerto. Over dat laatste werk was zijn vrouw Clara heel enthousiast: "Ik heb Roberts celloconcerto opnieuw doorgespeeld, en mezelf zo een echt muzikaal en gelukkig uur geschonken. De romantische kwaliteit, de levendigheid, de frisheid en humor, en ook de zeer interessante verweving van cello en orkest zijn uiterst verrukkelijk, en uit alle melodische passages spreekt zo'n welluidendheid en diep gevoel!"

De compositie opent met een innemende melodie in de cello, die zich verder over het eerste expressieve deel ontspint. Na het tweede deel, een teder lied, volgt een speelse en lichte finale met

een cadens op het einde – uitzonderlijk door het orkest begeleid. Omdat Schumann applaus tussen verschillende bewegingen verafschuwde, worden de drie delen zonder pauze gespeeld. De drie openingsakkoorden dienen als motivisch materiaal voor de brugpassages, als ‘lijm’ tussen de verschillende delen. Naast de afwijkende structuur zijn er in het concerto weinig passages waarin de cellist zijn virtuositeit tentoon kan spreiden. Dat weerlegde Schumann als volgt: “Ik kan niet voor virtuozen componeren, ik moet iets anders proberen.”

Schumann verkoos dan ook de benaming ‘Konzertstück’, waarmee hij aangaf te willen afstappen van de conventies van het traditionele concerto. Net die atypische benadering maakte deel uit van de kritiek op het werk, waardoor het pas vier jaar na zijn dood in première ging – solist Ludwig Ebert creëerde het concerto op 9 juni 1860, begeleid door het Gewandhaus Orchestra in Leipzig. Hoewel het Celloconcerto lange tijd onbekend bleef, maken het romantische en aparte karakter ervan het vandaag tot een geliefd concerto.

Toelichting door Aurélie Walschaert en Kathleen Snyers (Strauss - Also sprach Zarathustra)

Brussels Philharmonic is een instelling van de Vlaamse Gemeenschap.

- www.brusselsphilharmonic.be
- facebook.com/brusselsphilharmonic
- twitter.com/brusselsphil
- youtube.com/brusselsphilharmonic
- [@brusselsphilharmonic](https://instagram.com/brusselsphilharmonic)